

ШОДМОНОВ Шерқул,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
«Иқтисодиёт назарияси» кафедраси
профессори, иқтисод фанлари доктори;

АБДУЛЛАЕВА Мадина Камиловна,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
«Иқтисодиёт назарияси» кафедраси доценти,
иқтисод фанлари номзоди;

МАМАРАХИМОВ Бекзод Эркинович,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
«Иқтисодиёт назарияси» кафедраси доценти,
иқтисод фанлари номзоди

ИҚТИСОДИЁТНИ ТАРКИБИЙ ЎЗГАРТИРИШ ВА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИНИ ПАСАЙТИРИШ МАҚСАДИДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШ

УДК 338.58

**ШОДМОНОВ Ш.Ш., АБДУЛЛАЕВА М.К., МАМАРАХИМОВ Б.Э. ИҚТИСОДИЁТНИ ТАРКИБИЙ
ЎЗГАРТИРИШ ВА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИНИ ПАСАЙТИРИШ МАҚСАДИДА
ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШ**

Мақолада миллий иқтисодиётни ривожлантиришда республикамизда олиб борилаётган инвестиция сиёсати билан бир қаторда иқтисодиёт тармоқларини модернизация ва диверсификация қилишнинг зарурлиги ёритилган. Инвестиция маблағлари самарадорлигини аниқлаб берувчи кўрсаткичлар орасида ICOR кўрсаткичи динамикаси таҳлил қилинган. Таркибий ўзгаришларни янада чуқурлаштириш асосий жиҳатлари кўрсатиб берилган.

Таянч иборалар: таркибий ўзгаришлар, инвестиция маблағлари, инвестицияларни молиялаштириш, инвестиция маблағлари самарадорлиги, инвестиция ўсиш даражаси, диверсификациялаш, модернизация, иқтисодиёт тармоқлари.

**ШОДМОНОВ Ш.Ш., АБДУЛЛАЕВА М.К., МАМАРАХИМОВ Б.Э. ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ
ИНВЕСТИЦИЯ В ЦЕЛЯХ УМЕНЬШЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ИЗДЕРЖЕК И СТРУКТУРНЫХ
ИЗМЕНЕНИЙ ЭКОНОМИКИ**

В статье рассматривается инвестиционная политика как основа модернизации и диверсификация национальной экономики. Рассмотрены показатели определяющие эффективность инвестиционных средств, а так же проанализирован показатель ICOR. Приводятся особенности развития структурных преобразований в Республике.

Ключевые слова: структурные преобразования, инвестиционные средства, финансирование инвестиций, эффективность инвестиционных средств, уровень роста инвестиции, диверсификация, модернизация, отрасли экономики.

SHODMONOV SH.SH., ABDULLAEVA M.K., MAMARAHIMOV B.E. ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT TO DECREASE PRODUCTION COSTS AND STRUCTURAL CHANGES OF THE ECONOMY

The article considers investment policy as the basis for modernization and diversification of the national economy. The indicators determining the effectiveness of investment funds are analyzed, and the ICOR indicator is analyzed. Specific features of the development of structural transformations in the Republic.

Key words: structural transformation, investment funds, investment financing, investment funds efficiency, investment growth level, diversification, modernization, economic sectors.

Аҳоли ва тадбиркорларни ўйлантираётган долзарб масалаларни ҳар томонлама ўрганиш, амалдаги қонунчилик, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва илғор хорижий тажрибани таҳлил қилиш – бугунги кундаги энг долзарб масалаларидан биридир.

Кенг жамоатчилик муҳокамаси натижасида ишлаб чиқилган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг III йўналиши:

- иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштиришга йўналтирилган макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш;

- миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш;

- қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш;

- иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш бўйича институционал ва таркибий ислохотларни давом эттириш;

- хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва унинг устувор мавқеини янада кучайтириш;

- кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожини рағбатлантириш;

- ҳудудлар, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ҳолда ижтимоий-иқтисодий тараққий эттириш;

- инвестициявий муҳитни яхшилаш орқали мамлакатимиз иқтисодиёти тармоқлари ва ҳудудларига хорижий сармояларни фаол жалб этиш муҳим аҳамият касб этади¹.

Ушбу вазифаларни ўз вақтида самарали ҳал этишни иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишни тартибга солиш ва рағбатлантириш механизмларини янада такомиллаштириш масалаларини қамраб олувчи чора-тадбирлар орқали таъминлаш мумкин. Шунинг учун, бугунги кунда

республикамизда олиб борилаётган инвестиция сиёсати, яъни иқтисодиёт тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш учун хорижий инвестицияларни жалб қилиш жараёнини фаоллаштириш йўллари ишлаб чиқиш долзарб масала бўлиб қолмоқда.

Белгиланган бундай вазифаларни самарали ҳал этиш ушбу тармоқларга инвестицияларни, шу жумладан чет эл инвесторларини жалб этишни кенгайтириш ва улардан самарали фойдаланишни ташкил этишни талаб этади. Булар мамлакатимизда ҳозирги кунгача давом этиб келаётган таркибий ўзгартиришларни мантиқий давоми сифатида Ўзбекистон иқтисодиётини барқарор ривожланишида муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Маълумки, мамлакатимиз иқтисодиётида таркибий ўзгартиришларни амалга ошириш ва унинг учун инвестициялар жалб этиш, шу жумладан, хорижий инвестицияларни, айниқса, тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этишга ислохотларнинг дастлабки босқичларидан бошлаб катта эътибор қаратиб келинмоқда.

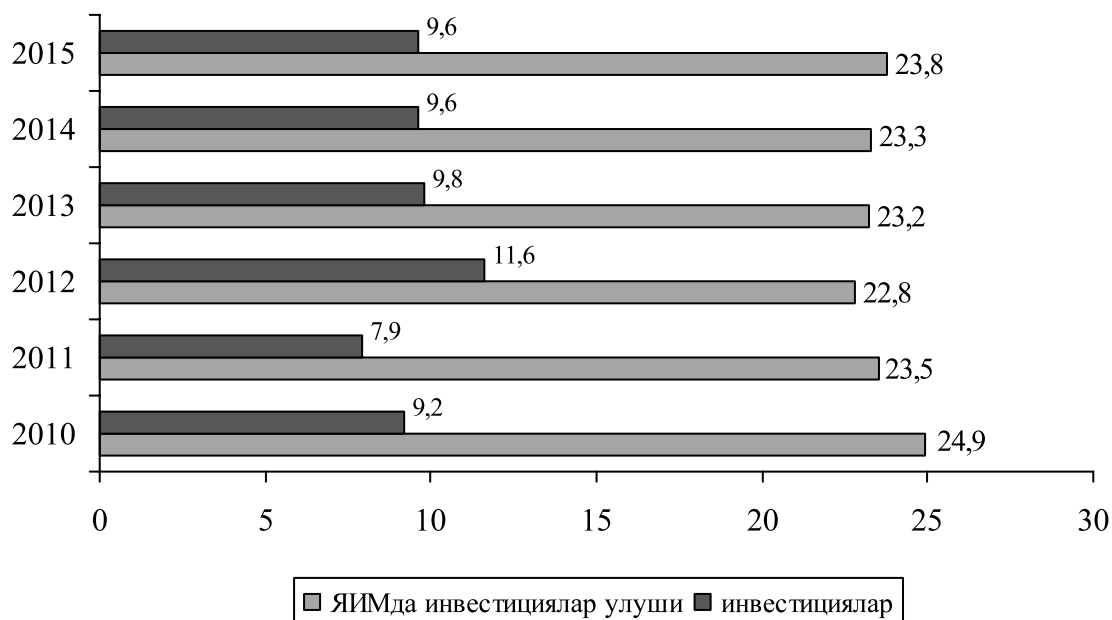
Тикланиш ва тараққиёт жамғармасининг 2015 йил давомида иқтисодиётнинг тармоқларидаги инвестиция лойиҳаларини биргаликда молиялаштиришга йўналтирилган маблағлари 1871,5 млрд. сўмни ташкил этди. Шу билан бирга жамғарма маблағлари ҳисобидан ўзлаштирилган инвестициялар ҳажми 2014 йилга нисбатан 34,6 фоизга ошган².

Ҳукумат кафолати остидаги чет эл инвестициялари ва кредитлари ўзлаштирилган инвестицияларнинг умумий ҳажми 2015 йилда 4,7 фоизни

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» 2017 йил 7 февраль, ПФ-4947-сон

² Манба: www.stat.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти маълумотлари

1-расм. ЯИМдаги асосий капиталга инвестицияларулуши ва ўсиш суръатлари (%)

ташkil этди. Тўғридан-тўғри чет эл инвестициялари ва кредитларининг ўсиш суръатлари ўтган йилга нисбатан 6,5 фоиз бўлиб, 5339,1 млрд. сўмни ташkil этди¹.

Тижорат банкларининг 2015 йилда инвестиция мақсадларида йўналтирилган кредитлари 4760,0 млрд. сўмни ва капитал қўйилмаларнинг умумий таркибида ички кредитлар улуши 2015 йилдаги 11,0 фоиз ўрнига 11,7 фоизни ташkil этди².

Асосий капиталга қўйилган инвестиция маблағлари ҳажмида саноат ишлаб чиқаришига йўналтирилган инвестициялар ресурслар улуши йиллар бўйича ўзгариб борган (1-жадвал).

Гарчи, жадвал маълумотларида саноат ишлаб чиқаришнинг ялпи капитал маблағлардаги улушининг кейинги йилларда нотекис ўсиши кузатилаётган бўлса-да, унинг мутлақ ҳажми юқори ўсиш тенденциясига эга. Бу нафақат ички маблағлар ҳисобига, балки хорижий инвестициялар таъсирида ҳам юз берган. 2015 йилда асосий капиталга қўйилган жами инвестицияларнинг 21,1 фоизини хорижий инвестициялар ва кредитлар ташkil

қилди. Уларнинг 73,8 фоизи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир³.

Мамлакат иқтисодиётини, хусусан, ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва иқтисодий ўсишга эришишда, инвестиция маблағларидан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Бу эса ўз ўрнида мамлакат ички ва ташқи инвестиция маблағларининг иқтисодиёт сектори бўйича тақсимоотида тўғри йўналишни белгилаб олишни тақозо этади. Шу нуқтаи назардан, мамлакат иқтисодиётига йўналтирилган инвестиция маблағлари самарадорлигини аниқлаш мақсадга мувофиқдир.

Ўтган йиллар мобайнида чет эл валюталарида жалб этилган жами инвестициялар ҳажми ўсиб бориш тенденциясига эга. Буни қуйидаги маълумотлардан кўриш мумкин (2-жадвал).

Инвестиция маблағлари самарадорлигини аниқлаб берувчи кўрсаткичлар ва уларнинг тизимлари турлича. Улар ичида ҳисобланиши нуқтаи назаридан қулай бўлган ICOR кўрсаткичидир. Ундан мамлакатимиз иқтисодиётига, умуман, реал секторга йўналтирилган инвестициялар самарадорлигини аниқлашда фойдаланиш мумкин.

Ушбу кўрсаткич (коэффициент) асосий капиталга қўйилган маблағлар, яъни ЯИМдаги инвестициялар салмоғининг, кейинги йилдаги ЯИМнинг

¹ Манба: Ўзбекистон рақамларда 2015. Статистик тўплам. Ўзбекистон Республикаси давла статистика қўмитаси Тошкент-2016.

² Манба: Ўзбекистон рақамларда 2015. Статистик тўплам. Ўзбекистон Республикаси давла статистика қўмитаси Тошкент-2016.

³ Манба: Ўзбекистон рақамларда 2015. Статистик тўплам. Ўзбекистон Республикаси давла статистика қўмитаси Тошкент-2016.

1-жадвал. Асосий капиталга йўналтирилган инвестицияларнинг тармоқ таркиби динамикаси (%)¹

Кўрсаткичлар	Йиллар								
	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Ишлаб чиқариш	57,5	63,1	65,1	73,8	69,3	66,6	66,8	66,5	65,4
Саноат	29,7	38,9	28,4	24,9	29,9	29,5	30,7	37,4	40,9
Қишлоқ хўжалиги	5,7	5,5	4,4	3,5	4,8	4,1	4,2	4,1	3,3
Қурилиш	0,5	0,6	0,4	2,5	1,6	1,9	1,9	2,3	2,5
Транспорт ва алоқа	16,7	14,0	21,7	29,7	20,2	18,2	17,4	11,9	9,0
Савдо ва умумий овқатланиш	4,3	1,5	3,4	1,7	1,5	1,8	1,8	5,6	5,5
Бошқа соҳалар	0,6	2,6	6,8	11,5	11,8	11,1	10,8	5,2	13,2
Ноишлаб чиқариш	42,5	36,9	34,9	26,2	30,7	33,4	33,2	33,5	34,5

2-жадвал. Ўзбекистон иқтисодиётига киритилган хорижий инвестициялар ва кредитлар ўзгариши динамикаси² (млрд. сўм)

Кўрсаткичлар	Йиллар						2015 йилда 2010 йилга нисбатан, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Марказлаштирилган хорижий инвестициялар ва ҳукумат кафолати билан олинган кредитлар	562,55	705,0	984,0	1216,5	1479,0	1909,6	339,5
Марказлаштирилмаган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар	3778,4	3108,6	3792,3	4379,1	5339,1	6273,1	166,0
Жами хорижий инвестициялар ва кредитлар	4340,9	3813,6	4776,3	5595,6	6818,1	8182,7	188,5
Ҳамма инвестицияларга нисбатан	28,3	21,8	21,6	20,3	20,2	20,1	X

қўшимча ўсиш суръатига нисбатини билдиради, яъни:

$$ICOR = I / \Delta ЯИМ$$

бу ерда, I - инвестиция ўсиш даражаси (ЯИМ даги салмоғи);

ΔЯИМ - ялпи ички маҳсулотнинг йиллик ўсиш даражаси.

ICOR кўрсаткичи қиймати қанчалик кичик бўлса, у шунчалик аҳамиятли (ижобий) ҳисобланади.

Ўзбекистон иқтисодиёти учун ICOR кўрсаткичини ҳисоблаш натижаларини қуйидаги 3-жадвал орқали кўриш мумкин. Бу кўрсаткич 2002-2003 йилларда катта қийматга эга бўлган. У

2004 йилдан 2010 йилгача камайиб борган. 2010 йилдан жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози таъсири билан инвестиция жалб этиш бироз қийинлашган.

Шу билан бирга охириги йилликда республикада ялпи ички маҳсулотнинг қўшимча ўсиш суръатлари аста-секин кўтарилиб бориши натижасида ICOR кўрсаткичи 2011-2015 йиллардан яна пасайиб бориш тенденциясига эга. Бу мамлакатимизга жаҳон инқирозидан кейин яна инвестициялар киритиш самарали эканлигини кўрсатади.

Хорижий инвестициялар учун яратилган шарт-шароитлар мамлакатимиз иқтисодиётига жалб этилаётган инвестициялар ҳажмини йилдан-йилга кўпайиб боришига имкон бермоқда.

Бизнинг фикримизча, таркибий ўзгаришларни янада чуқурлаштиришда асосий жиҳатлар қуйидагиларга қаратилиши лозим:

Биринчидан, устувор саноат тармоқларини ҳар бир ҳудудлар бўйича ривожлантириш ва бу

¹ Манба: Ўзбекистон иқтисодиёти. Ахборот-таҳлилий бюллетень 2015 й. –Т.: ИТМ, 2015.; Йиллик статистик тўплам. УзР Давлат статистика қўмитаси. –Т., 2016.

² Манба: Ўзбекистон иқтисодиёти. Ахборот-таҳлилий бюллетень 2015 й. –Т.: ИТМ, 2016. –Б. 15.

3-жадвал. Ўзбекистон иқтисодиёти учун ICOR кўрсаткичларининг ўзгариш динамикаси¹

Йиллар	Ялпи инвестициянинг ЯИМдаги улуши (%)	ЯИМнинг ўсиш суръати, (%)	ICOR коэффиценти
2000	22,9	3,8	-
2001	26,8	4,2	5,4
2002	19,3	4,2	6,4
2003	19,3	4,4	4,4
2004	20,3	7,7	2,5
2005	19,8	7,0	2,9
2006	19,5	7,3	2,7
2007	19,4	9,5	2,1
2008	22,4	9,0	2,2
2009	26,1	8,1	2,7
2010	24,9	8,5	3,1
2011	23,5	8,2	3,0
2012	22,8	8,0	2,9
2013	23,2	8,1	2,7
2014	23,3	8,1	2,6
2015	23,8	8,0	2,8
2016	24,8	7,8	3,1

саноат тармоқларининг аутсорсинг тизими билан мувофиқ ҳолда ишлашни таъминлаш;

Иккинчидан, ишлаб чиқариш инфратузилмалари: инженер коммуникация тизими, транспорт ва алоқа тармоқларини ривожлантиришда экологик жиҳатларига эътиборни қаратиш;

Учинчидан, ҳудудий номутаносибликларни бартараф этиш, ишлаб чиқариш қувватларини тўғри тақсимлаш ва иқтисодий яхши ривожланмаган ҳудудларда табиий ва ишчи кучи ресурсларидан комплекс фойдаланишни таъминлаш.

Ўзбекистонда олиб борилаётган ҳар томонлама асосланган инвестиция сиёсати мамлакатдаги инвестиция муҳитига ижобий таъсир этиши билан бирга инвестициялар киритиш объектларини жозибдорлигини ҳам ошироқда. Булар, ўз навбатида, ишлаб чиқаришни модернизация ва диверсификация қилишга барча молиялаштириш манбаларидан келадиган инвестициялар ҳажмини ўсиб боришини таъминламоқда.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» 2017 йил 7 февраль, ПФ-4947-сон
2. Ўзбекистон иқтисодиёти. Ахборот-таҳлилий бюллетень 2015 й. –Т.: ИТМ, 2015.
3. Йиллик статистик тўплам. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. –Т., 2016.
4. Ўзбекистон рақамларда 2015. Статистик тўплам. Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси Тошкент-2016.
5. www.stat.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти.

¹ Манба: www.stat.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ҳисобланган.